

ПРИНЦИП ОБМЕЖЕНОГО ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ, УХВАЛЕНИХ У ПОРЯДКУ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРОЦЕДУР ІЗ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КОМЕРЦІЙНИХ СПРАВ ТРАНСКОРДОННОГО ХАРАКТЕРУ

LIMITED APPEAL COURT DECISIONS GIVEN IN A PAN- LAW OF PROCEDURES WITH CIVIL AND COMMERCIAL MATTERS ACROSS THE BORDER

Ізарова І.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри правосуддя
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

У статті досліджуються підстави та порядок оскарження судових рішень, ухвалених у загальноєвропейських процедурах, за допомогою яких забезпечуються єдині підходи до захисту прав жителів ЄС в усіх державах-членах. У ході гармонізації цивільного процесу в ЄС було створено єдині процедури з розгляду і вирішення транскордонних справ, при цьому було визначено єдині підстави й умови оскарження судових рішень. Але порядок їх оскарження застосовується той, що передбачений національним процесуальним законодавством держави – члена компетентного суду, що розглядає справу.

Ключові слова: цивільний процес, гармонізація цивільного процесу, загальноєвропейські процедури розгляду транскордонних справ, перегляд судового рішення.

В статье исследуются основания и порядок обжалования судебных решений, принятых в порядке общеевропейских процедур, с помощью которых обеспечиваются единые подходы к защите прав жителей ЕС во всех государствах-членах. В ходе гармонизации гражданского процесса в ЕС были созданы единые процедуры по рассмотрению и разрешению трансграничных дел, при этом были определены единые основания и условия обжалования судебных решений. Но порядок такого обжалования применяется тот, который предусмотрен национальным процессуальным законодательством государства – члена компетентного суда, рассматривающего дело.

Ключевые слова: гражданский процесс, гармонизация гражданского процесса, общеевропейские процедуры рассмотрения трансграничных дел, пересмотр судебного решения.

The article deals with grounds and procedure for review judgments taken in pan European procedures by which provided common approaches to protect rights of EU citizens in all Member States. During harmonization of civil procedure in EU were established only procedures to resolve cross-border cases, and it was determined conditions of review judgments. But order of appeal used one required by national procedural law of Member State competent court hearing case.

Key words: civil procedure, harmonization of civil procedure, common European procedures for cross-border cases, review of judgment.

Актуальність теми. Право на оскарження судових рішень забезпечує реалізацію права на судовий захист і гарантує справедливе та неупереджене правосуддя. Воно закріплене на конституційному рівні та впливає з практики застосування Європейської конвенції з захисту прав та основоположних свобод. При підготовці перших загальноєвропейських процедур, передбачених відповідними регламентами – про Європейський порядок вирішення дрібних спорів (European Small Claims Procedure, або ESCP, далі – Регламент № 861/2007) [1] та про Європейську процедуру видачі судового наказу про сплату (European order for payment procedure, або EOP, далі – Регламент № 1896/2006) [2], порядок оскарження судових рішень в різних державах – членах ЄС, не був гармонізований. Таким чином, єдині спрощені правила цивільного судочинства в державах – членах ЄС, які склали основу цивільного процесу ЄС, застосовуються при розгляді і вирішенні цивільних та комерційних спорів транскордонного характеру, а також при визначенні підстав перегляду ухвалених судових рішень. Порядок оскарження цих рішень застосовується той, що передбачений положеннями національного законодавства держави компетентного суду.

Відсутність необхідних підстав для оскарження рішення, ухваленого в порядку загальноєвропейських процедур, унеможливило його скасування. Такий підхід до оскарження судових рішень вирізняється новизною та може бути охарактеризований, як особливий принцип цивільного процесу ЄС – принцип обмеженого перегляду ухвалених судових рішень, який є об'єктом нашого дослідження. Це має дуже важливе значення для розвитку теоретичних засад цивільного процесу ЄС, практики застосування європейського законодавства, а також гармонізації цивільного процесу держав-членів та країн, що уклали угоди про асоціацію з ЄС. Водночас про важливість зазначених питань свідчить те, що громадяни України – держави, що не є членом ЄС – можуть брати участь у загальноєвропейських процедурах із розгляду і вирішення спорів транскордонного характеру.

Питання, пов'язані з цивільним процесом ЄС, заслужено викликають увагу науковців, зокрема, К.Е. Крамер, К. Ван Рее, Е. Сторкскраб та ін. Водночас принципи цивільного процесу ЄС залишаються малодослідженим питанням.

З огляду на практичне значення правильного застосування положень загальноєвропейських про-

цедур [3], а також необхідність узгодження загальноєвропейського й національного процесуального законодавства держав-членів, актуальним видається визначення принципів або загальних засад цивільного процесу ЄС. Зокрема, тих положень, що врегулюють порядок оскарження судових рішень, ухвалених у результаті ЕОР та ESCP.

Виклад основного матеріалу. Гармонізація цивільного процесуального законодавства держав – членів ЄС, що активно здійснюється з часу набуття чинності Амстердамським договором 1997 р., спрямована на забезпечення належного функціонування внутрішнього ринку. Водночас межі та обсяг гармонізації є питанням доволі суперечливим; найімовірніше на сучасному етапі не можна охопити всі процесуальні дії, що охоплюють процедури розгляду, вирішення та оскарження справ, залишаючи це на рівні національного законодавства.

Національне законодавство, як і раніше, відіграє важливу роль у регулюванні цивільних процесуальних відносин. Це можна яскраво проілюструвати саме на прикладі оскарження судових рішень, ухвалених у порядку ЕОР та ESCP: національні правила різних держав-членів настільки відрізняються в цьому питанні, що процедурою не було передбачено єдиних правил оскарження, яке здійснюється за національними правилами [4; 253–283].

Обидві ці процедури – ЕОР та ESCP – мають комплексний характер і можуть бути охарактеризовані як провадження з розгляду цивільних і комерційних справ транскордонного характеру, в результаті яких судом ухвалюється рішення по суті справи у вигляді Європейського судового наказу або рішення суду, які не вимагають визнання в інших державах-членах. Водночас вони розрізняються процесуальною формою, зокрема, стадійністю, а також існують відмінності у визначенні підстав перегляду судових рішень. Так, відповідно до положень ст. 18 Регламенту № 861/2007, йдеться про мінімальні стандарти перегляду ухвалених у порядку ESCP рішень (*minimum standards for review of the judgment*), тоді як у ст. 20 Регламенту № 1896/2006 – про перегляд ухваленого у порядку ЕОР судового наказу у виняткових випадках (*review in exceptional cases*).

Узагальнюючи положення законодавства, до підстав для оскарження ухвалених у порядку загальноєвропейських процедур судових рішень варто віднести такі:

1) повідомлення відповідача без підтвердження відповідно до встановлених вимог та не достатньо завчасно для організації його захисту;

2) форс-мажорні, або надзвичайні, обставини (*extraordinary circumstances*), які позбавили відповідача можливості заперечувати проти вимоги.

Ще одна підстава для скасування Європейського судового наказу передбачена в ч. 2 ст. 20 Регламенту № 1896/2006:

3) видача судового наказу явно помилково (*was clearly wrongly issued*), з порушенням встановлених вимог (*having regard to requirements laid down in this Regulation*) або через інші виняткові обставини (*exceptional circumstances*) [2].

У будь-якому випадку обов'язковою умовою оскарження ухваленого судового рішення є швидкі, без зайвих зволікань дії відповідача, і якщо суд з'ясує наявність однієї з зазначених вище підстав, рішення, ухвалене в порядку будь-якої з загальноєвропейських процедур, буде скасовано (*benullandvoid*). При цьому відсутність необхідних підстав для оскарження рішення, ухваленого в порядку загальноєвропейських процедур, унеможливує його скасування, як ми вже зауважували.

Аналізуючи ці підстави, варто наголосити на такому.

1. Повідомлення відповідача для організації захисту є однією з найважливіших гарантій доступності судового захисту, забезпечення змагальності судового процесу. З огляду на це, порушення вимог ст. 14 ЕОР та недостатність часу для організації свого захисту було визнано підставою для скасування ухваленого судового рішення.

Порядок повідомлення відповідача визначено в Регламенті № 1896/2006 (а також у Регламенті № 805/2004 р. від 21 квітня 2004 р. про Європейський виконавчий лист щодо незаперечних вимог (далі – Регламент № 805/2004) [5]. Цими положеннями визначено вимоги до проведення процедури розгляду справи щодо поінформованості боржника про розгляд справи і забезпечення достатнього часу для організації його захисту, що гарантує можливість його активної участі в процесі.

Визначено два способи повідомлення відповідача – з підтвердженням (*service with proof of receipt by defendant*) та без такого (*service without proof of receipt by defendant*). За умови підтвердження отримання боржником відповідного повідомлення, що відповідно до ст. 13 ЕОР може здійснюватися одним із таких способів: документ, особисто ним завірений, із зазначенням дати ознайомлення; підписаний уповноваженим його представником документ, що відповідач отримав повідомлення та не заперечує проти вимоги; поштове повідомлення, підписане та повернуте відповідачем із зазначенням дати отримання; електронне повідомлення (факс або e-mail), підписане і повернуте із зазначенням дати отримання; а також будь-який судовий виклик до судового засідання.

Другий варіант застосовується, якщо повідомити відповідача відповідно до визначених вище вимог виявилось неможливо. У такому разі справа розглядається з його повідомленням без підтвердження відповідно до ст. 14 ЕОР: особисте повідомлення на адресу відповідача або когось із осіб, які проживають або працюють разом із ним; якщо відповідач самозайнята особа, юридична особа, повідомлення може бути надіслане на його юридичну адресу; повідомлення може бути надіслане на поштову скриньку для зберігання; на пошту до запитання з обов'язковим зазначенням характеру повідомлення (судового); на пошту до держави місця проживання відповідача; використовуючи будь-які засоби електронного зв'язку за умови, що відповідач користується такими.

Належне повідомлення та час для організації свого захисту є істотними гарантіями захисту прав відповідача, який не з'явився до суду, і відсутність однієї з них є достатньою підставою для скасування рішення іноземного суду. Так, у своєму рішенні Суд ЄС у справі Ізабель Ланкре (Isabelle Lancray SA) проти Пітерс і Сікерт (Peters und Sickert KG) зазначив, що належне повідомлення в установленій для цього строк не має важливого значення, якщо відповідач не мав достатнього часу, щоб організувати свій захист [6]. По-перше, з огляду на практику ЄСПЛ. По-друге, вимога належного повідомлення була б абсолютно недійсна, якщо єдиною проблемою було б вирішення, чи було у відповідача достатньо часу, щоб скористатися повідомленням. Позивачі були б схильні проігнорувати встановлені форми для належного повідомлення. Це створило б невизначеність щодо того, чи були документи насправді надані в строк. Нарешті, відповідач не міг знати з упевненістю, чи правильно порушена проти нього справа і чи існує необхідність в організації захисту – така ситуація також сумісна із цілями Конвенції. У висновку Суд ЄС вирішив, що ст. 27 (2) Конвенції від 27 вересня 1968 р. про юрисдикцію та виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах слід інтерпретувати в тому сенсі, що рішення, ухвалені при неаявності, не може бути визнане, якщо документ про відкриття провадження не було вручено відповідачеві в належній формі, хоча це було зроблено завчасно, щоб він зміг організувати свій захист.

У своєму рішенні у справі АСМЛ (ASML Netherlands BV) проти Семікондактор Індастрі Сервіс (Semiconductor Industry Services GmbH (SEMIS)) Суд ЄС ухвалив, що ст. 34 (2) Регламенту № 44/2001 має тлумачитись, як «можливість» для відповідача порушувати справи, щоб апелювати щодо заочного рішення проти нього, тільки якщо він був насправді знайомий з його змістом, тому що воно було надано йому на термін часу, достатній для того, щоб дозволити йому організувати свій захист у судах тієї держави, в якій був поданий позов [7]. Для того, щоб відповідач мав можливість захищати себе, він повинен бути в змозі ознайомитися з предметом і підставами позову. Просто факт, що зацікавлена особа усвідомлює існування цього позову, є недостатнім у цьому відношенні. Належне повідомлення про заочний розгляд, тобто дотримання всіх правил, що застосовуються до цих формальностей, не є необхідною умовою для того, щоб стверджувати, що відповідач мав змогу взяти участь у розгляді справи. Про це може свідчити вручення документа про розгляд справи завчасно, із забезпеченням достатнього часу для організації захисту.

2. Наявність форс-мажорних або надзвичайних обставин (*extraordinary circumstances*) також є підставою для перегляду ухвалених у порядку загальноєвропейських процедур судових рішень. У словниках зазначається, що форс-мажорні обставини – це є неочікувані обставини, такі як війна, що можуть бути підставою неможливості виконання зазначеного в договорі [8].

Водночас визначення «надзвичайних обставин», які призвели до порушення правил оскарження судового рішення, є питанням дискусійним. У судовій практиці це поняття було визначене у справі Новонтех-Зала (Novontech-Zala kft) проти Логісдата Електронік та Софтвєр Ентверкклонг (Logicdata Electronic & Software Entwicklungs GmbH, далі – Логісдата) про видачу судового наказу [9]. Представник боржника порушив 30-денний строк, визначений у ст. 16 Регламенту № 1896/2006, для надання заперечень, і 14 жовтня 2011 р. Логісдата було подано заяву про видачу судового наказу про сплату 30 586 євро до районного комерційного суду м. Відня. 25 жовтня 2011 р. було видано судовий наказ, 13 грудня 2011 р. він був отриманий Новонтех-Зала у місті Залегерцег, Угорщина. Представник боржника, Новонтех-Зала, угорський адвокат, помилився у своїх обчисленнях і, не запитуючи суд про час та порядок обчислення зазначеного строку, подав заяву про заперечення проти висунутих вимог 14 січня 2012 р., хоча 30-денний строк на заперечення проти ЕОР минув 13 січня 2012 р. Як наслідок, зазначене заперечення було відхилено судом. Після цього новий представник Новонтех-Зала – австрійська юридична компанія оскаржила ухвалені рішення на підставі неправильного застосування норм, а також порушення порядку заперечення проти наказу, що полягало у протиправних діях адвоката, що може трактуватися як «надзвичайні обставини» у справі.

Суд ЄС у своєму рішенні правильно вказав на те, що недотримання строків, пов'язаних із відсутністю працєвитості представника, який потрапив до такої ситуації, якої легко можна було б уникнути, не є надзвичайним, або винятковим, за своїм змістом. Таким чином, недотримання встановленого строку не можна визнати ні надзвичайною обставиною (*extraordinary circumstances*) відповідно до ч. 1, ст. 20, ні винятковою (*exceptional circumstances*) відповідно до ч. 2, ст. 20 Регламенту № 1896/2006. Відповідно, для того, щоб у відповідача були наявні підстави для перегляду Європейського судового наказу за відсутності форс-мажорних обставин, повинні бути три сукупні умови: по-перше, повинні бути надзвичайні обставини, в силу яких відповідач був позбавлений можливості оскаржити судовий наказ протягом встановленого для цього строку; по-друге, не має бути ніякої помилки відповідача; по-третє, відповідач повинен діяти негайно. Відсутність хоча б однієї з зазначених підстав означає неможливість посилення на цю підставу для перегляду судового наказу.

Дійсно, етимологічне тлумачення термінів «форс-мажорні» та «надзвичайні обставини» зводиться до того, що це непередбачувані обставини, на які в нормальних умовах не можна було б розраховувати. Це є обставини непереборної сили, тобто невідворотні, що об'єктивно унеможливають виконання певних дій, або, як це зазначено у вітчизняному законодавстві, зобов'язань, передбачених умовами договору (контракту, угоди тощо), обов'язків згідно із законодавчими та іншими нормативними актами [10].

Виходячи із цього, «надзвичайні обставини» варто визначати, як такі, що їх учасники процесу не мали змоги передбачити і розраховувати на них при вчиненні певних дій. Такі ознаки обставин дають можливість оцінити їх як «надзвичайні» та віднести до підстав для скасування судового рішення.

3. Взаємопов'язаними є такі підстави для скасування судового рішення, як явна помилка (clearly wrongly issued), що полягає в порушенні встановлених вимог (having regard to requirements laid down in this Regulation), або інші виняткові обставини (exceptional circumstances) [2].

Що можна віднести до явних помилок при видачі судового наказу? У позиції Генерального адвоката П.К. Віллалона у справі Томас Кук Бельгія (Thomas Cook Belgium NV) проти Тернер Готель (Thurner Hotel GmbH) було зазначено, що момент виявлення порушення має значення при перегляді судового рішення [11]. Так, у зазначеній справі австрійська компанія звернулася до туристичної агенції з вимогою про сплату за неналежно виконані зобов'язання до суду за місцем виконання зобов'язань. Натомість виявилось, що в угоді було зроблено необхідні застереження, що свідчили про компетенцію бельгійських судів стосовно спорів між цими сторонами. Відповідач не скористався можливістю заявити про заперечення проти виданого Європейського судового наказу, а звернувся із заявою про перегляд у зв'язку з винятковими обставинами і вказав, що наказ було видано відповідно

до п. 2 ст. 20 Регламенту № 1896/2006 явно помилково, з порушенням встановлених вимог. Генеральний адвокат вказав на те, що п. 2 ст. 20 повинен тлумачитися обмежувально, тож тільки помилкові або неточні відомості, які не могли бути виявлені відповідачем до закінчення терміну, встановленого для заперечення, можна вважати «винятковими обставинами». Навпаки, якщо буде встановлено, що відповідач міг відреагувати на ті помилкові або неточні відомості шляхом подачі своєчасної заяви про заперечення, він не повинен посилається на п. 2 ст. 20 Регламенту № 1896/2006 для перегляду ухваленого судового рішення.

Цей висновок також стосується випадків, коли суд визнав свою юрисдикцію на основі неправдивої або неточної інформації, наданої заявником. У цьому зв'язку він нагадав, що згідно зі ст. 16 суд повинен розглянути заяву, у тому числі питання про юрисдикцію, «на основі інформації, наданої заявником в заяві».

Висновки. У висновках варто ще раз підкреслити особливості реалізації принципу оскарження судових рішень, ухвалених у порядку загальноєвропейських процедур. До підстави для їх оскарження віднесено: повідомлення відповідача без підтвердження відповідно до встановлених вимог та недостатність часу для організації свого часу; формальні або надзвичайні обставини, які позбавили відповідача можливості заперечувати проти вимоги; явно помилка або інші виняткові обставини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Regulation (EC) № 861/2007 of European Parliament and of Council of 11 July 2007 creating a European Small Claims Procedure. – [Electronic resource]. – Mode of access : http://europa.eu/legislation_summaries/consumers/protection_of_consumers/116028_en.htm.
2. Regulation (EC) № 1896/2006 of European Parliament and of Council of 12 December 2006 creating a European order for payment procedure. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32006R1896>.
3. Згідно з даними Єврокомісії кількість справ, що розглядаються щорічно в порядку ESCP, зростає; лідирує Іспанія, в якій у порядку ESCP у 2012 р. було розглянуто 1047 справ, порівняно з 1 940 277 справ, що були розглянуті в порядку національного законодавства. Див.: Legal analysis of Commission's proposal to remedy weaknesses in current system. – [Electronic resource]. – Mode of access : [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/542137/EPRS_IDA\(2014\)542137_REV1_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2014/542137/EPRS_IDA(2014)542137_REV1_EN.pdf).
4. Commission Staff Working Document Impact Assessment Accompanying document Proposal for a Regulation of European Parliament and of Council amending Regulation (EC) № 861/2007 of European Parliament and of Council establishing a European Small Claims Procedure and Regulation (EC) – 1896/2006 of European Parliament and of Council of 12 December 2006 creating a European order for payment procedure. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421775797117&uri=CELEX:52013SC0459>.
5. Kramer X.E. A Major Step in Harmonization of Procedural Law in Europe: European Small Claims Procedure Accomplishments, New Features and Some Fundamental Questions of European Harmonization A.W. Jongbloed (ed.) // The XIII World Congress of Procedural Law: The Belgian and Dutch Reports. – Antwerpen : Intersentia, 2008. – P. 253–283.
6. Regulation (EC) № 805/2004 of European Parliament and Council of 21/4/2004 creating a European Enforcement Order for uncontested claims (EEO Regulation). – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32004R0805>.
7. Judgment of Court (Sixth Chamber) of 3 July 1990. Isabelle Lancray SA v Peters und Sickert KG. Reference for a preliminary ruling: Bundesgerichtshof – Germany. Brussels Convention of 27 September 1968 – Recognition of default judgment – Article 27 (2). Case C-305/88. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:61988CJ0305>.
8. Judgment of Court (First Chamber) 14 December 2006 ASML Netherlands BV v Semiconductor Industry Services GmbH (SEMIS). – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?isOldUri=true&uri=CELEX:62005CJ0283>.
9. Oxford Learner's Dictionaries. Force Majeure. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/force-majeure>.
10. Order of Court (Third Chamber) of 21 March 2013. Novonech-Zala kft. v Logicdata Electronic & Software Entwicklungs GmbH. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1434114041866&uri=CELEX:62012CO0324>.
11. Закон України від 02.12.1997 р. № 671/97-ВР «Про торгово-промислові палати України». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/671/97-вр>.

12. Maccagnani I. (Franzina P.) AG Cruz Villalón on circumstances allowing review of a European order for payment. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://conflictoflaws.net/2015/ag-cruz-villalon-on-the-circumstances-allowing-the-review-of-a-european-order-for-payment/>.

13. Judgment of Court (Third Chamber) of 13 June 2013. Goldbet Sportwetten GmbH v Massimo Sperindeo. Reference for a preliminary ruling: Oberster Gerichtshof – Austria. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1434114041866&uri=CELEX:62012CJ0144>.

14. Regulation (EU) № 1215/2012 of European Parliament and Council on jurisdiction and recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters of 12 December 2012. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/ALL/?uri=CELEX:32012R1215>.